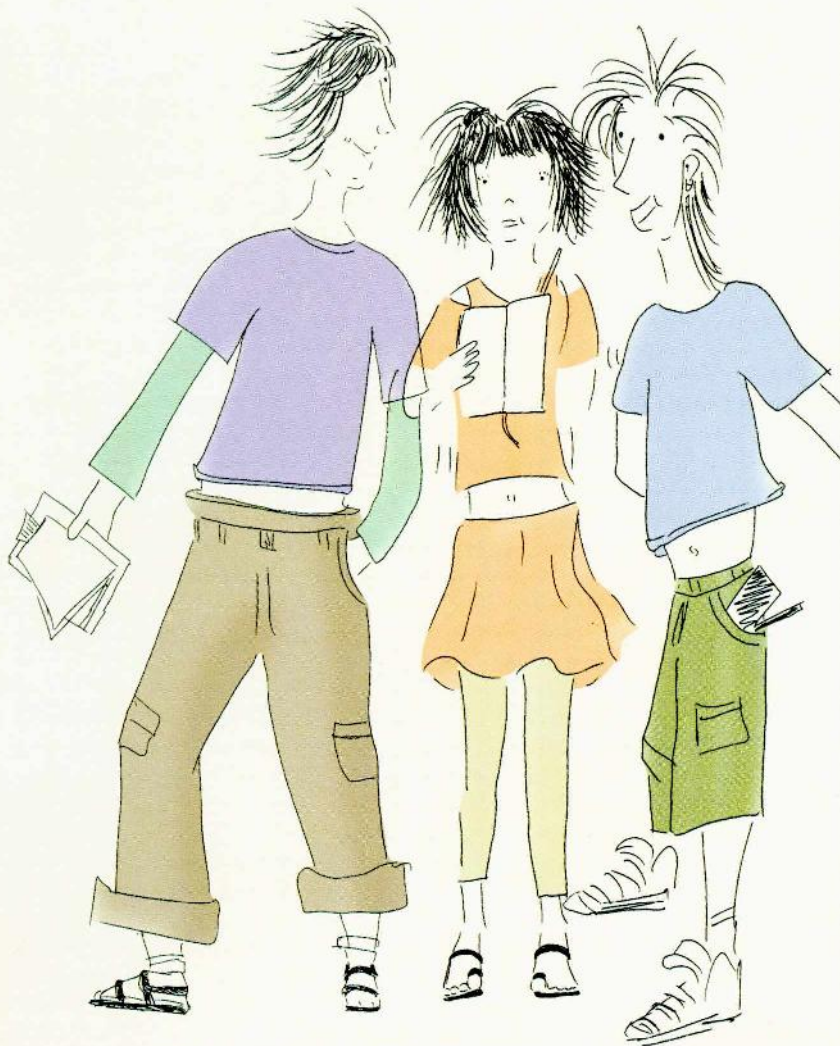

Χαρούλα Χατζηνικολάου

Η Ναταλί, ο Τζόναθαν και ο Πέτερ στα χρόνια του Μεγάλου Ταξιδιού

Μια περιήγηση στη συλλογή
Ζωγραφικής, Χαρακτικών και Σχεδίων του Μουσείου Μπενάκη

↑ ΑΙΘΥΣΙΑ 29
← ΑΙΘΥΣΙΑ 28
→ ΕΙΣΟΔΟΣ
← ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
↓ ΕΞΟΔΟΣ

POSTCARDS

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Χρήσιμα βιβλία

Βιγγοπούλου Ι., *Ο Ελληνικός Κόσμος μέσα από το βλέμμα των περιηγητών (15ος-20ός αι.). Ανθολόγιο από τη Συλλογή του Δημητρίου Κοντομηνά*, Κότινος, Αθήνα 2005.

Δελιβορριάς Ά. – Φωτόπουλος Δ., *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1997.

Δημαρά Κ. Θ., *Ο περιηγητισμός στον ελληνικό χώρο. (Περιηγήσεις στον ελληνικό χώρο. Επιλεγόμενα Κ.Θ. Δημαρά)*, Ο.Μ.Ε.Δ., Αθήνα 1968.

Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, *Περιηγητές Ι. Τι είδαν στην προεπαναστατική Ελλάδα*, Ελευθεροτυπία 10 Αυγούστου 2000.

Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, *Περιηγητές ΙΙ. Οι απόψεις του αγώνα για ανεξαρτησία*, Ελευθεροτυπία 17 Αυγούστου 2000.

Ελευθεροτυπία, Ιστορικά, *Περιηγητές ΙΙΙ. Μαρτυρίες από την ελεύθερη Ελλάδα*, Ελευθεροτυπία 24 Αυγούστου 2000.

Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες, *Περιηγητές. Εικόνες της Ελλάδας*, Καθημερινή, Αθήνα, Κυριακή 2 Απριλίου.

Παυλόπουλος Δ., *Χαρακτική - Γραφικές Τέχνες. Ιστορία – Τεχνικές – Μέθοδοι*, Εταιρεία Εικαστικών Τεχνών "Α. Τάσσοσ", Αθήνα 1995.

Τόπος και Εικόνα. *Χαρακτικά ξένων περιηγητών για την Ελλάδα*, Τόμοι Α' – Ζ', Ολκός, Αθήνα 1983.

Τσιγκάκου Φ.-Μ., *Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα. Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα*, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1981.

Τσιγκάκου Φ.-Μ., *Βρετανικές εικόνες της Ελλάδας. Από τις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα 1995.

Τσιγκάκου Φ.-Μ., *Με τα μάτια των ρομαντικών. Έργα ευρωπαϊκής ζωγραφικής του 19ου αιώνα από το Μουσείο Μπενάκη*, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα 1993.

Τσιγκάκου Φ.-Μ., *Η Ελλάδα του Edward Lear. Από τις συλλογές της Γενναδείου*, Πολιτιστικό Κέντρο Θεσσαλονίκης Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Θεσσαλονίκη 1997.

Η ιστορία *Η Ναταλί, ο Τζόναθαν και ο Πέτερ στα χρόνια του Μεγάλου Ταξιδιού* απευθύνεται στους νεαρούς επισκέπτες της συλλογής Ζωγραφικής, Χαρακτικών και Σχεδίων του Μουσείου Μπενάκη. Πρόκειται για ένα μικρό οδηγό που φιλοδοξεί να γνωρίσει στα παιδιά την Ελλάδα των περιηγητών μέσα από παλιά βιβλία, χαρακτικά, σχέδια και πίνακες ζωγραφικής. Ένα κορίτσι από τη Γαλλία και δύο αγόρια, το ένα από την Αγγλία και το άλλο από τη Γερμανία, καθοδηγούν τα παιδιά στις πηγές που κληροδότησαν οι ξένοι ταξιδιώτες. Η Ναταλί, ο Τζόναθαν και ο Πέτερ παρατηρούν, ανακαλύπτουν, φαντάζονται, διασκεδάζουν... Με ένα μολύβι θα συμπληρώσουν το ημερολόγιο της περιήγησής τους, δηλαδή της δικής σας περιήγησης, στο Μουσείο.

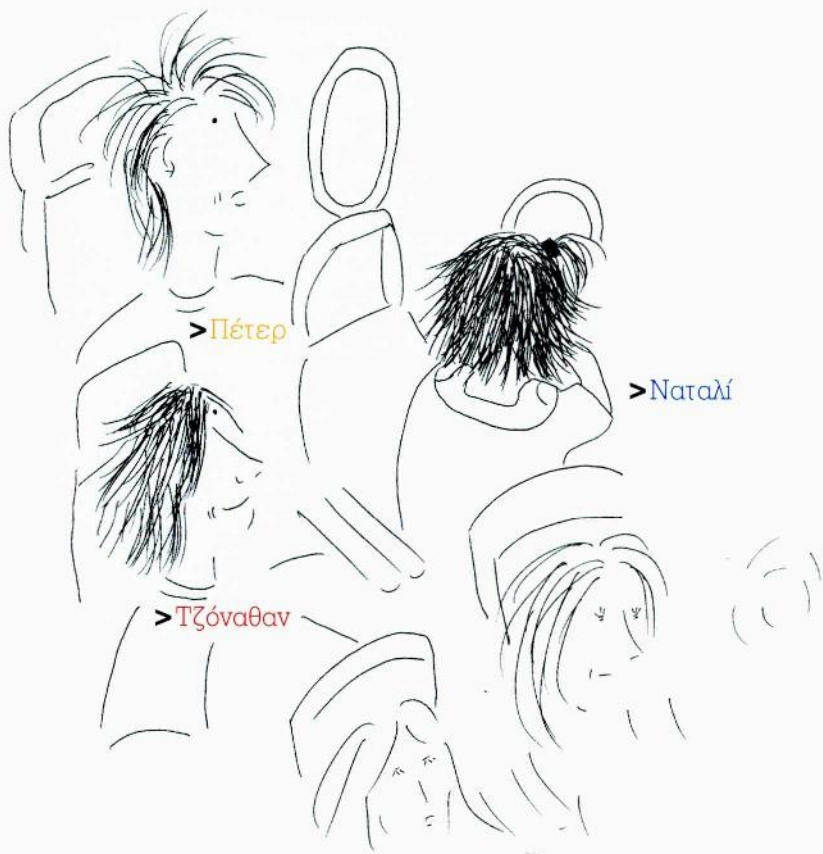
Εικονογράφηση: Ίρις Γελεκλίδου

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Τάσος Σουλάκης

Εκτύπωση: Νηρέας Ε.Π.Ε.

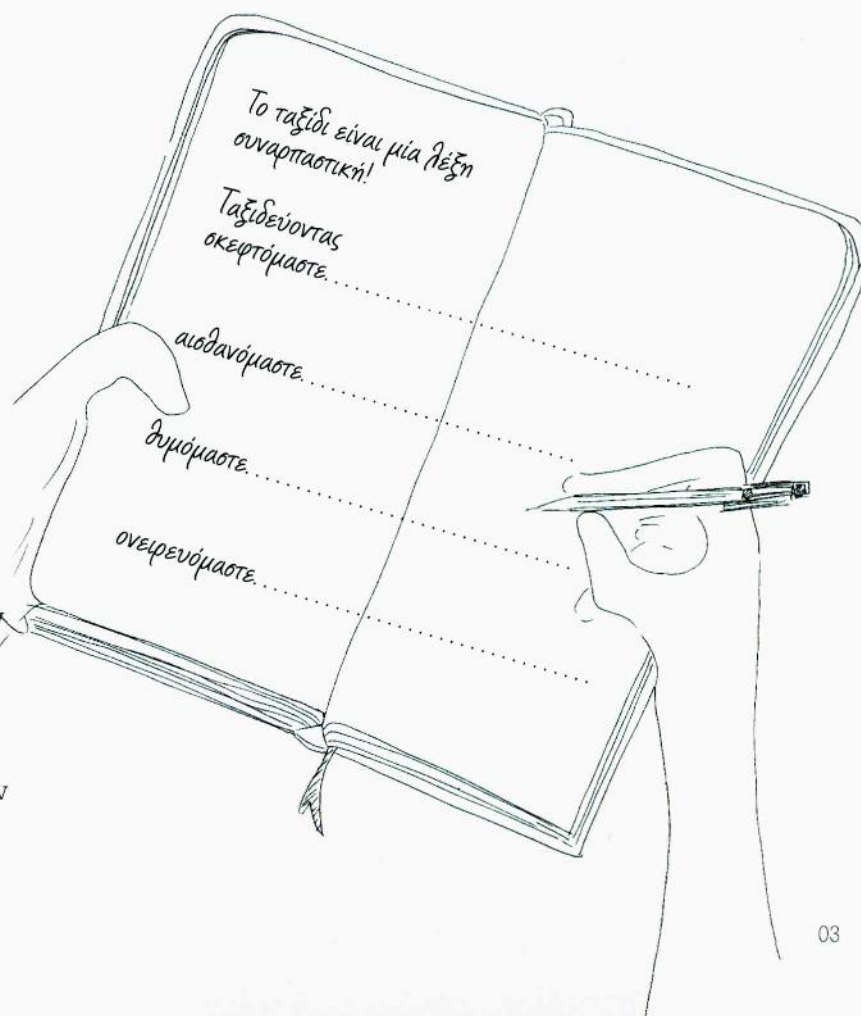
© Μουσείο Μπενάκη – Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα 2007

ISBN: 978-960-7671-63-9

- > Ταξίδι σημαίνει περιπέτεια, εξερεύνηση, γνώση.
- > Ταξιδεύοντας δραπετεύεις από την πραγματικότητα. Ίσως είναι και μία τάση φυγής...
- > Για κάποιον που είναι τόσο κοσμοπολίτης όσο εγώ είναι τρόπος ζωής.
- > Τώρα που πλησιάζουμε στην Αθήνα αναρωτιέμαι αν τα ελληνόπουλα αγαπούν τα ταξίδια όσο κι εμείς.

Η Ναταλί, ο Τζόναθαν και ο Πέτερ ετοιμάζουν έναν ταξιδιωτικό οδηγό για νέους επισκέπτες στην Ελλάδα. Στο παρελθόν, κάποιοι προ-παπούδες τους είχαν φύγει από τη Γαλλία, την Αγγλία και τη Γερμανία γι' αυτή τη μακρινή τότε γωνιά της Μεσογείου που γνώριζαν μέσα από τα μεταφρασμένα αρχαία κείμενα. Πολυμαθείς και ριψοκίνδυνοι άνθρωποι, ταξίδευαν στα νησιά και την ύπαιθρο και κατέγραφαν με διάφορους τρόπους τις εντυπώσεις τους. Οι φίλοι μας είναι σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη, στην Αθήνα, για να αναζητήσουν τα ίχνη τους. Πιστεύουν και οι τρεις πως θα γνωρίσουν καλύτερα τη χώρα αν είναι καλά ενημερωμένοι για το παρελθόν της, όπως έκαναν και οι πρόγονοί τους.

Χειρόγραφος ναυτικός χάρτης (πορτολάνος) του Γεωργίου Σιδέρη ή Καλαπόδα. Περγαμινή, 1580-1610.

- > Τι όμορφο που είναι αυτό το τεράστιο, σπάνιο λεύκωμα!
 - > Η μυρωδιά του παλιού, κιτρινωμένου χαρτιού με ταξιδεύει ήδη...
 - > Στο κατ'αστυχίωμα της φρεγάτας "Αταλάντη" που αφήνει το Μάρτιο του 1776 το λιμάνι της Τουλώνης για το Αρχιπέλαγος με σκοπό να διορθώσει τους χάρτες σύμφωνα με τις νέες αστρονομικές παρατηρήσεις.
 - > Για εκείνον που θέλει να μπει στο πνεύμα ενός ταξιδιού στη διάρκεια του 18ου αιώνα, η μελέτη της σύγχρονης γεωγραφίας και χαρτογραφίας έχει να του μάθει πολλά μυστικά. Οι ζωγραφικές απεικονίσεις λιμανιών και ακτών συνδυασμένες με σχετικά κείμενα και οδηγίες υπήρξαν οι πιο πολύτιμοι σύμβουλοι των ναυτικών.
- Έχετε ακούσει για τους *πορτολάνους;
- > Λοιπόν, έχω την εντύπωση πως αυτός εδώ ο χάρτης είναι ένας πορτολάνος.
 - > Σύμφωνα με την ιστοσελίδα του μουσείου, στο δεύτερο όροφο, κοντά στο αμφιθέατρο, θα ανακαλύψουμε μέσα στις προθήκες έναν πορτολάνο που εκδόθηκε στη Βενετία το 1729 και μια "οδηγία" για ναυτικούς που συντάχθηκε από έναν Έλληνα θαλασσοπόρο και εκδόθηκε στη Βιέννη το 1817. Τι είδους πληροφορίες λένε να παρέχουν στους ναυτικούς;

-
-
- > Στη στεριά πάλι οι χάρτες συντάσσονταν επιτόπου! Οι περιηγητές περπατούσαν με το μολύβι στο χέρι σημειώνοντας συνεχώς την κατεύθυνση του δρόμου, το σχήμα των βουνών και τη διαφορετική φυσική διαμόρφωση.

* πορτολάνος: ναυτικός χάρτης που αποτυπώνει ακτές και λιμάνια εξυπηρετώντας τα ταξίδια των ναυτικών. Πορτολάνους άρχισαν να χρησιμοποιούν από το 13ο αιώνα οι Γενοβέζοι και οι Βενετοί. Αργότερα ονομάστηκαν έτσι οι περιγραφικοί οδηγοί ακτών και λιμανιών, έστω κι αν αυτοί δεν περιλάμβαναν χάρτες. Ο πρώτος τυπωμένος ελληνικός περιγραφικός πορτολάνος εκδόθηκε το 1817 στη Βενετία από το Δ. Τάγια.

> Αυτό το λεύκωμα ανήκει στο νεαρό κόμη ντε Σουαζέλ-Γκουφιέ που μόλις 24 χρονών είχε αποφασίσει να επιβιβαστεί στην "Αταλάντη" αφηφώντας τους τεράστιους κινδύνους ενός τέτοιου ταξιδιού.

> Ναι, γιατί ένα θαλασσίνο ταξίδι εκείνα τα χρόνια μπορούσε να κρύβει πολύ δυσάρεστες εκπλήξεις. Οι πειρατές αφηνidiaζαν επιβάτες και πληρώματα και αφού τους λεηλατούσαν, καταπόντιζαν τα καράβια για να εξαφανίσουν κάθε ίχνος.

> Απ' ό,τι βλέπω ξεφυλλίζοντας τις σελίδες του οδοιπορικού ο κόμης δεν ενδιαφερόταν μόνο για τη картоγράφηση.

> Όχι βέβαια! Στην πραγματικότητα "μεθούσε" στην ιδέα πως θα πατούσε το χώμα του τόπου που και "ο παραμικρός βράχος προσφέρεται στη φαντασία, κατοικημένος από θεούς ή από ήρωες". Με τον Όμηρο και τον Ηρόδοτο στο χέρι", όπως αναφέρει, λαχταρούσε να ταξιδέψει με τα μάτια των ποιητών!

> Κοιτάξτε, παιδιά, την εικονογραφημένη σελίδα τίτλου αυτού του τόμου. Μία γυναίκα αλυσοδεμένη επάνω στο βράχο ανάμεσα σε επιτύμβιες στήλες με ελληνικές επιγραφές. Πιο κει οι στίχοι του *Βιργίλιου στα λατινικά μιλούν για την ελευθερία. Έτσι συμβόλισε ο κόμης ντε Σουαζέλ-Γκουφιέ την Ελλάδα που θέλει να λυρωθεί από τα δεσμά της.

> Επομένως το τρίτομο έργο του "Ταξίδι στις γραφικές τοποθεσίες της Ελλάδας", καρπός των περιηγήσεών του στην Ελλάδα, εκφράζει και μία φιλελληνική διάθεση που πρωτοεμφανίζεται τότε στην Ευρώπη.

> Και ο φιλελληνισμός, άλλωστε, έχει τις ρίζες του στις ιδέες του *Διαφωτισμού που σφραγίζουν το 18ο αιώνα και προετοιμάζουν τη *Γαλλική Επανάσταση.

> Κάπου διάβασα πως η πίστη στον "ορθό λόγο" και την επιστημονική γνώση άρχισε σιγά-σιγά να διαδίδεται και στην ελληνική κοινωνία. Οι πλούσιες βιβλιοθήκες κάποιων μοναστηριών αναδείχθηκαν τότε σε σπουδαία πνευματικά κέντρα και τόνωσαν το αίτημα για ανεξαρτησία.

> Πάντως, από τις μαρτυρίες του Γάλλου κόμη, γνωρίζουμε πως επισκέφτηκε την περίφημη μονή του Αγίου Ιωάννη στην Πάτμο, που έμοιαζε με ακρόπολη.

> Να, εδώ συνομιλεί με έναν κληρικό της Μονής του Αγίου Ιωάννη. Τι να γύρευε άραγε στο μοναστήρι; Έχετε καμία ιδέα;

> Το εκπληκτικό είναι πως ο μοναχός τον ρωτά αν ζει ο *Βολταίρος!

> Μπράβο ενημέρωση ο μοναχός σε μια εποχή που δεν ταξίδευαν τόσο γρήγορα οι ειδήσεις!

Εικονογραφημένη σελίδα τίτλου από την έκδοση του Choiseul-Gouffier *Voyage Pittoresque de la Grèce*, α' τόμος, Παρίσι 1782.

Η Μονή της Πάτμου, 1782. Λιθογραφία του J. B. Hilaire από την έκδοση του Choiseul-Gouffier, *Voyage Pittoresque de la Grèce*, Βρυξέλλες 1823-5.

* *Βιργίλιος*: ο Πόπλιος Βιργίλιος Μάρων (70-19 π.Χ.), γνωστός ως Βιργίλιος, ήταν ένας από τους μεγαλύτερους ποιητές των ρωμαϊκών χρόνων. Το σημαντικότερο έργο του είναι το έπος *Αινειάδα*, γραμμένο στα λατινικά.

Με το κίνημα του Διαφωτισμού στην Ευρώπη του 17ου και 18ου αιώνα διατυπώθηκαν ριζοσπαστικές για την εποχή προτάσεις σχετικά με τον άνθρωπο, τη φύση, τη λογική και το Θεό. Οι ιδέες αυτές εκφράστηκαν μέσα από την τέχνη και τη φιλοσοφία επηρεάζοντας τη σύγχρονη κοινωνία και διαμορφώνοντας νέες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες. Οι διαφωτιστές τόνισαν, πάνω από όλα, τη σημασία του "ορθού λόγου", ο οποίος θα βοηθούσε τον άνθρωπο να ορίσει τη θέση του μέσα στον κόσμο.

Με τη *Γαλλική Επανάσταση* του 1789 καταργήθηκε στη Γαλλία η απόλυτη μοναρχία και η φεουδαρχία. Μετά από πολλές περιπέτειες και ξεσκακωμούς επιβλήθηκε τελικά η δημοκρατία, παρακινώντας και άλλους λαούς στην Ευρώπη να παλέψουν ενάντια στην εκμετάλλευση. Η επανάσταση είχε οργανωθεί από την ανερχόμενη αστική τάξη που, εμπνευσμένη από τον Διαφωτισμό, αγωνίστηκε για τα δικαιώματά της με το σύνθημα "Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα". Η νεοσύστατη δημοκρατία τελικά καταλύθηκε από τον Ναπολέοντα Βοναπάρτη.

Βολταίρος: ο Φραγκίσκος Μαρία Αρουνέ (1694-1778), γνωστός με το ψευδώνυμο Βολταίρος, υπήρξε κεντρική μορφή του Διαφωτισμού στο 18ο αιώνα. Ασχολήθηκε με τη φιλοσοφία, το θέατρο, την ποίηση, την πεζογραφία και την ιστορία. Έγραψε επίσης και σατιρικούς στίχους που τον έκαναν πολύ δημοφιλή.

Βιλιέτα από την έκδοση του Choiseul-Gouffier.
Voyage Pittoresque de la Grèce, 1° τόμος, σελίδα 82, Παρίσι 1782.

> Κοιτάξτε τι όμορφες που είναι οι εικόνες του βιβλίου! Πρόκειται για *χαλκογραφίες τις οποίες υπογράφουν οι μεγαλύτερο σχεδιαστές και χαράκτες του 18ου αιώνα. Προσέξτε τη σιγουριά της γραμμής και τη χάρη του σχεδίου...

> Δεν ξέρω αν παρατηρήσατε πως εκτός από τους εκατοντάδες πίνακες, κάθε κεφάλαιο κλείνει με ένα στολίδι. Παραστάσεις από τη ζωή των αρχαίων πλαισιωμένες από νομίσματα των ελληνικών πόλεων.

> Δείτε τώρα κάτι διαφορετικό. Ένα λεύκωμα που απεικονίζει χαρακτηριστικές σκηνές από τη ζωή των Ελλήνων. Εκδόθηκε στο Βερολίνο το 1831, ως συμπλήρωμα ενός πρώτου μέρους που παρουσίαζε ενδυμασίες. Τα χαρακτηριστικά βασίστηκαν σε σκίτσα που έγιναν επιτόπου.

> Τόσο ζωντανά! Φαίνεται πως ο δημιουργός τους φον Στάκελμπεργκ ήθελε να γνωρίσει την Ανατολή στο κοινό της Δύσης αποτυπώνοντας πολύ παραστατικά κάποια στιγμιότυπα από την περιήγησή του. Τότε δεν υπήρχε ακόμη ο φωτογραφικός φακός. Αυτές ήταν οι φωτογραφίες της εποχής.

> Επειδή γνωρίζω το θέμα, ο φον Στάκελμπεργκ αν και πολύ νέος, ήταν ένας φιλοσοφημένος άνθρωπος. Πίστευε πως φύση, ζωή και τέχνη είναι μία ενότητα. Και η τέχνη έχει σχέση με την ιστορία, τη γεωγραφία και την καθημερινότητα ενός τόπου. Έτσι εξηγείται το ενδιαφέρον του για τα έθιμα και τις παραδόσεις της Ελλάδας.

> Της σύγχρονης Ελλάδας, γιατί τότε οι ζωγράφοι προτιμούσαν να αποτυπώνουν τα αρχαία μνημεία!

> Μήπως όμως ήρθε η ώρα να αφήσουμε τη βιβλιοθήκη; Να συνεχίσουμε τις σημειώσεις μας μπροστά στους ίδιους τους πίνακες των περιηγητών που στολίζουν τις αίθουσες και τις προθήκες του μουσείου; Να τους αφήσουμε να μας ταξιδέψουν στους τόπους που θα επισκεφτούμε σε λίγο καιρό, έπειτα από δύο, περίπου, αιώνες;

* χαλκογραφία: τεχνική της χαρακτικής γνωστή στην Ευρώπη από το 15ο αιώνα. Οι γραμμές του σχεδίου χαράζονται στη χάλκινη πλάκα που μπορεί να είναι όμως και από άλλα υλικά (π.χ. από τσίγκο). Το μελάνι κινείται στα αυλάκια της χάραξης κι έπειτα η επιφάνεια της πλάκας σκουπίζεται. Το σχέδιο τυπώνεται με τη βοήθεια του πεστηριού στο χαρτί, το οποίο απορροφά το μελάνι από τα χαραγμένα σημεία. Στη χαλκογραφία συναντάμε πολλές παραλλαγές: χαλκογραφία με σπές, με καλέμι, βελονογραφία, οξυγραφία κ.λπ.

> Να γιατί αυτοί οι πίνακες είναι πολύτιμοι!
 Πού αλλού θα έβρισκε κανείς τόσες πληροφορίες
 για τα παραδοσιακά επαγγέλματα;
 Κάθε ένας ταιριάζει ωραιότατα σε μία εποχή
 και διηγείται μία ιστορία.

χειμωνιάτικη.....

ανοιξιάτικη.....

καλοκαιρινή.....

φθινοπωρινή.....

Ποια από αυτά τα επαγγέλματα θα συναντήσουμε,
 άραγε, σε λίγο καιρό ταξιδεύοντας;

.....

> Δύο πίνακες με τις ονομασίες "Καθημερινή ζωή
 στη Λήμνο" και "Γυναίκες από τη Λίμνη Ευβοίας
 και κοριτσάκι που διαβάζει" μας δίνουν πολλά
 στοιχεία για τη ζωή των γυναικών εκείνα τα χρόνια.
 Ο περιηγητής φον Στάκελμπεργκ που έχει σχεδιάσει
 το δεύτερο, ενδιαφέρεται για τις φιγούρες αυτών
 των γυναικών και πλησιάζει πιο κοντά.
 Για να δούμε τι μας δείχνουν τα κοντινά πλάνα.

.....

Δείπνο κορικών. Λιθογραφία του Otto M. von Stackelberg από το λεύκωμα
Trachten und Gebräuche der Neugriechen, Βερολίνο 1831.

Καθημερινή ζωή στη Λήμνο. 1782. Λιθογραφία του J. B. Hilaire από την έκδοση του Choiseul-Gouffier,
Voyage Pittoresque de la Grèce, Βρυξέλλες 1823-5.

Γυναίκες από τη Λίμνη Ευβοίας και κοριτσάκι που διαβάζει.
 Χαλκογραφία του Otto M. von Stackelberg από το λεύκωμα
Trachten und Gebräuche der Neugriechen, Βερολίνο 1831.

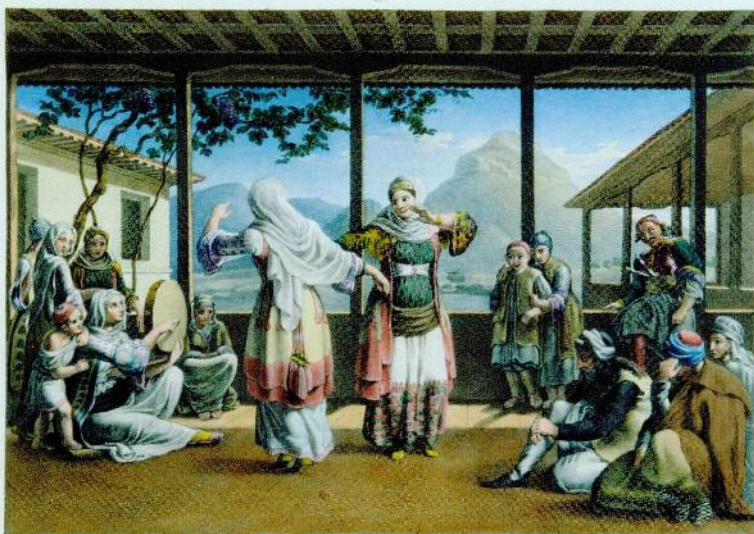
> Κοιτάω τόσα καράβια γύρω μου και αναρωτιέμαι αν οι θαλασσινοί δρόμοι είχαν γίνει πιο ασφαλείς λίγες δεκαετίες αργότερα από το ταξίδι της φρεγάτας "Αταλάντη"...

> Το αντίθετο. Ο φον Στάκελμπεργκ και η ομάδα του σχεδιάζοντας αρχαιολογικές έρευνες με την υποστήριξη της δανέζικης αυλής προσπαθούν να περάσουν στις 24 Ιουλίου του 1810 από την Ιταλία στην Ελλάδα διασχίζοντας την Αδριατική, αλλά το πλοίο ναυαγεί μετά τον απόπλου. Ολόκληρη η παρέα επιβιβάζεται σε ένα φορτηγό που μεταφέρει σκόρδα και κατορθώνει να φτάσει στην Κέρκυρα μερικές ημέρες μετά.

> Σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε, ο φον Στάκελμπεργκ ακολουθεί την παρέα του στην Αθήνα, την Αίγινα, τη Φιγάλεια και τη Μικρά Ασία. Αντιγράφει επιγραφές, σκιτσάρει τα αρχαία μνημεία και αποτυπώνει το χώρο πριν από την ανασκαφή.

> Πάντως τα βράδια, μετά την κοπαστική εργασία, θα πρέπει να εύρισκε ευκαιρίες για διασκέδαση με χορούς και με τραγούδια στους *καλούς οντάδες των αρχοντικών. Μπορώ να τον φανταστώ να παρακολουθεί μαγεμένος το χορό "Πάνω-Κάτω".

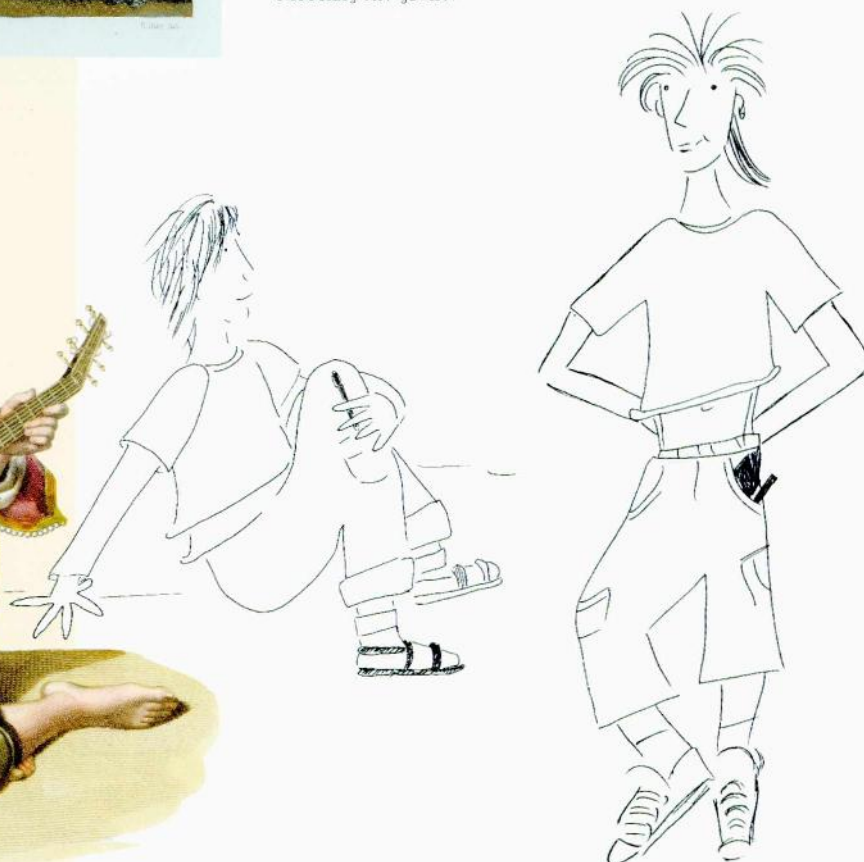
* καλός ή μπας οντάς: ο επίσημος χειμωνιάτικος χώρος υποδοχής των ξένων.

Χορός "Πάνω-Κάτω". Λιθογραφία του Otto M. von Stackelberg από το λεύκωμα *Trachten und Gebräuche der Neugriechen*, Βερολίνο 1831.

Ναύτης με ούτι. Χαλκογραφία του Otto M. von Stackelberg από το λεύκωμα *Trachten und Gebräuche der Neugriechen*, Βερολίνο 1831.

> Τι όμορφα χρώματα στις ενδυμασίες! Τώρα καταλαβαίνω γιατί οι μορφές από το λεύκωμα του αντιγράφηκαν σε λαϊκά κεντήματα και ενέπνευσαν κοστούμια για θεατρικές παραστάσεις, χορούς μεταμφιεσμένων, ακόμη και διαφημίσεις σαπουνιών!

> Ο νεαρός Όττο που είχε σπουδάσει στη Γερμανία και τη Μόσχα, μελετώντας τις ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές, είδε σε αυτές να καθρεφτίζεται ένας ολόκληρος πολιτισμός: η φύση, η εργασία, η θρησκεία και η επικοινωνία ανάμεσα στους ανθρώπους.

> Ο πρώτος όροφος του Μουσείου Μπενάκη είναι ένα πανόραμα της ελληνικής φορεσιάς. Εκεί, παιδιά, να δείτε πουκάμισα, κεντήματα, κεφαλόδεσμους, ποδιές, κοσμήματα και κάθε λογής στολίδια!

> Με τη μουσική οι Έλληνες γιόρταζαν σημαντικά ιστορικά γεγονότα, τον κύκλο της ζωής και τις εναλλαγές των εποχών. Κοιτάξτε, παιδιά, υπάρχουν κάμποσοι πίνακες που αναφέρονται στη μουσική κι άλλα τόσα μουσικά όργανα, δίπλα τους, στις προθήκες. Τα περισσότερα μου είναι ολότελα άγνωστα. Για να δούμε ποια από αυτά αναγνωρίζουμε στα έργα των περιηγητών

Ούτι από την Κωνσταντινούπολη, 1912.

> Κοιτώντας τις κοπέλες που χορεύουν χειροπασμένες θυμάμαι τα λόγια του ντε Σουαζέλ-Γκουφιέ: "λένε τραγούδια, άλλα διατηρημένα μέσα από τους αιώνες, άλλα που υμνούν αγάπες πιο πρόσφατες μα που θυμίζουν με τους αρμονικούς τους τόνους τη γλώσσα του Ομήρου και του Ανακρέοντα."

> Να μία συλλογή δημοτικών τραγουδιών που εκδόθηκε στο Παρίσι, στα 1824-5. Οι ελληνικοί στίχοι είναι μεταφρασμένοι στα γαλλικά. Τι είδους πληροφορίες για την Ελλάδα μπορεί να πρόσφεραν στους περιηγητές τα δημοτικά τραγούδια;

Χαλκογραφία με απεικόνιση ελληνικών χορών, 18ος αιώνας.

> Αρχαία η γλώσσα των Ελλήνων, "αρχαία" και η φιλοξενία τους, ζεστή και πλούσια, όπως στα σπίτια των προγόνων τους. Στη θέα ενός караβιού που έμπαινε στο λιμάνι ενός αγκαιοπελαγίτικου νησιού πολλές οικογένειες προθυμοποιούνταν να πάρουν τον ξένο στο σπίτι τους. Κι εκεί τον καλωσόριζαν με καφέ, φρούτα ή γλυκό τριαντάφυλλο. Αυτή η σκηνή, θυμάμαι, μου είχε κάνει εντύπωση καθώς διάβαζα το "Ταξίδι στις γραφικές τοποθεσίες της Ελλάδας".

Το λιμάνι της Κέρκυρας από το Βίδο. Χαλκογραφία-ακουατίνα του Joseph Cartwright από το λεύκωμα Views in the Ionian Islands, Λονδίνο 1821.

Η πόλη και το λιμάνι της Ζακύνθου. Χαλκογραφία-ακουατίνα του Joseph Cartwright από το λεύκωμα Views in the Ionian Islands, Λονδίνο 1821.

> Μιλάς για το Αιγαίο αλλά το Ιόνιο κι αν είχε πάρει δώσε με τους ξένους. Στα 1815 τα Επάνησα παραχωρούνται στην Αγγλία. Τότε ακριβώς διορίζεται Διευθυντής των Οικονομικών Υπηρεσιών ένας ζωγράφος που ειδικεύεται στη *θαλασσογραφία, ο Τζόζεφ Κάρτνραϊτ. Το λεύκωμά του "Απόψεις στα Ιόνια Νησιά" μας ταξιδεύει στην Κέρκυρα, τη Ζάκυνθο, τη Λευκάδα, την Ιθάκη και την Κεφαλονιά με δώδεκα έγχρωμες χαλκογραφίες που βασίστηκαν σε σχέδια που έγιναν ειμί τόπου.

> Είναι τόσο λεπτομερές το σχέδιο σε αυτούς τους πίνακες! Ο θεατής μαθαίνει τόσα πράγματα... Άραγε πώς να είναι η σημερινή Κέρκυρα και η Ζάκυνθος;

> Κοιτάξτε τη συντροφιά των πέντε ανδρών που βλέπει την Κέρκυρα από το νησάκι Βίδος. Τι να παρατηρούν άραγε από αυτό το απομακρυσμένο σημείο;

> Πιο κει, στο Λιμάνι της Ζακύνθου διαδραματίζονται κάμποσα μικρά καθημερινά επεισόδια.

Προτείνω να σημειώσουμε όσα μας κάνουν εντύπωση στο μπροστινό πλάνο.....

στη μέση.....

στο βάθος.....

Άσκηση παρατηρητικότητας για το επερχόμενο ταξίδι μας!

> Τι όμορφα που είναι τα ιστιοφόρα, οι φρεγάτες, τα καΐκια! Κρίμα που δεν ταξιδεύουμε πα με αυτά.

> Παιδιά, αν θέλετε περισσότερο αεράκι Ιονίου με άρωμα Ευρώπης, ας κατηφορίσουμε προς τον πρώτο όροφο του μουσείου.

> Πες μου κάτι για τις Επανήσιες, Τζόναθαν. Ήταν καλοντυμένες όπως οι κυρίες στις αυλές των βασιλιάδων;

* θαλασσογραφία: η απεικόνιση της θάλασσας και του κόσμου της. Αγαπητά θέματα στους θαλασσογράφους είναι οι σκηνές της ναυτικής ζωής, τα ίδια τα λιμάνια, οι διάφοροι τύποι πλοίων όπως επίσης και οι ναυμαχίες.

κρινολίνο: μακρύ και φαρδύ μεσοφόρι με σκελετό από λεπτά ελάσματα για να "φουσκώνει" η φούστα.

υδατογραφία (ή ακουαρέλα): είδος ζωγραφικής σε χαρτί όπου τα χρώματα απλώνονται διαλυμένα σε νερό μαζί με μικρή ποσότητα στερεωτικού υλικού. Οι διάφανες, λεπτές αποχρώσεις της υδατογραφίας αποδίδουν ωραία την ατμόσφαιρα μίας τοποθεσίας. Η τεχνική ήταν πολύ αγαπητή στους ζωγράφους τοπίων του 18ου αιώνα.

> Ναταλί, αν κοιτάξεις μέσα στο χρυσαφένιο αμαξάκι που το έλεγαν στη Ζάκυνθο "λεντίκα" θα δεις μία Λευκαδίτισσα ντυμένη στα μεταξωτά. Φαίνεται πως οι Λευκαδίτισσες στις αρχές του 1800 φόραγαν *κρινολίνα!

> Από τη Λευκάδα έχουμε κεντήματα αλλά και μία ζωγραφιά. Ο Τζόζεφ Κάρτνραϊτ, όπως θυμόμαστε, λάτρευε τις μικρές σκηνές στην αποβάθρα. Εδώ ασχολείται με την αναμονή των ναυτικών μπροστά στο Υγειονομείο του νησιού. Προσέξτε τους απαλούς τόνους αυτής της *υδατογραφίας. Δεν υπάρχουν πια οι μαύρες σκιές του χαρακτικού. Τι λέτε, προχωράμε στην επόμενη αίθουσα; Θέλω να σας ξεναγήσω στη φημισμένη Πελοπόννησο "πατώντας στα ίχνη" του Ιρλανδού αρχαιολόγου και φιλόλογου Έντουαρντ Ντόντιγουελ.

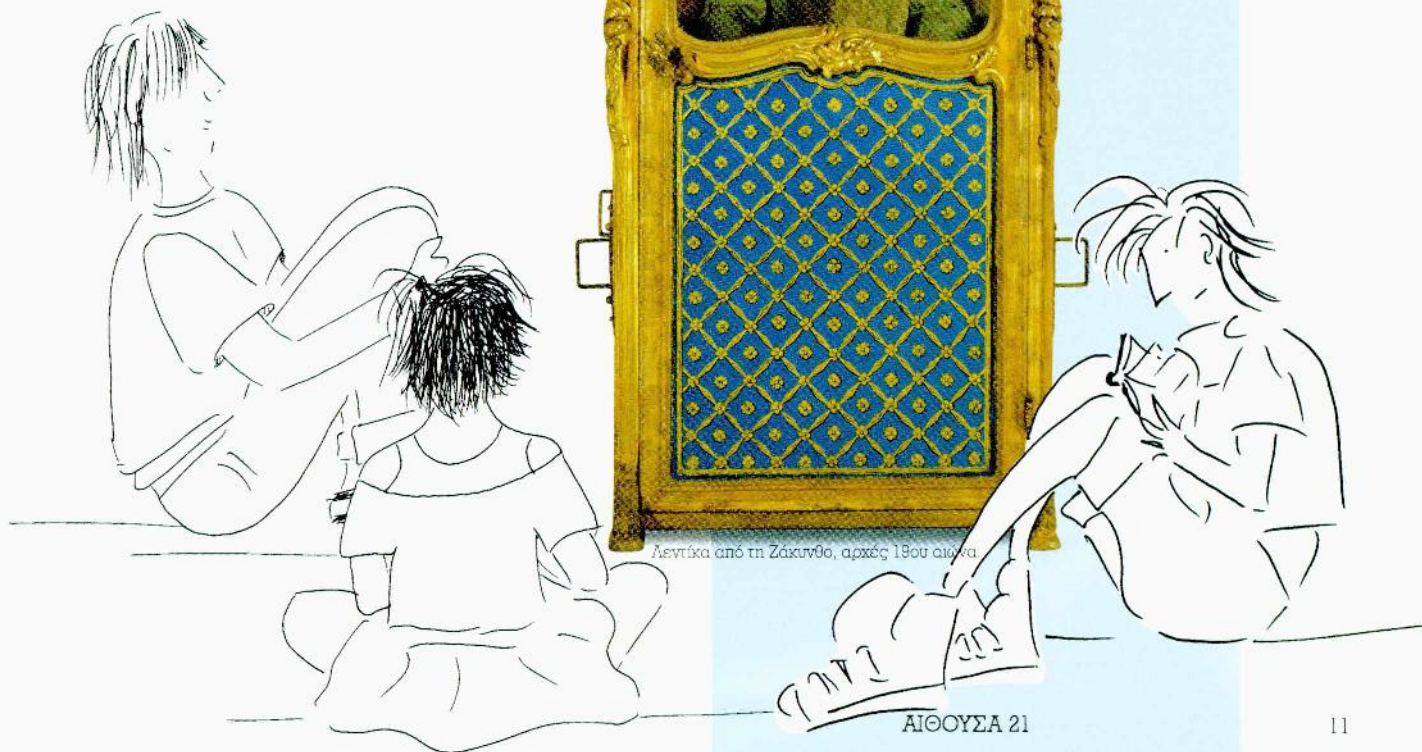
> Πελοπόννησος! Σπάρτη, αρχαία Ολυμπία, αρκαδική γη, Μυκήνες και τόσα άλλα... Αισθάνομαι δέος! Από εκεί ξεκινούσε το Μεγάλο Ταξίδι στην Ελλάδα. Φαντάζομαι τους ταξιδιώτες που περιηγούνταν "μαγνητισμένοι" αυτόν το μυθικό κατά την αρχαιότητα τόπο, όχι για να "μάθουν" μα για να "νιώσουν", όπως έλεγαν. Όσοι από αυτούς ήταν ζωγράφοι πάσχιζαν να δημιουργήσουν εικόνες υποβλητικές για να ερεθίσουν τη φαντασία των θεατών.

Το Υγειονομείο της Λευκάδας, γύρω στο 1820. Υδατογραφία του Joseph Cartwright.

Λεντίκα από τη Ζάκυνθο, αρχές 19ου αιώνα

Ο Ναός του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσσεις.
Χαίκογραφία-ακουατίνα από το λεύκωμα του Edward Dodwell Views in Greece, Λονδίνο 1821.

> Ο Έντουαρντ Ντόντγουελ στο οδοιπορικό του "Απόψεις στην Ελλάδα" το κατάφερε αναπαριστώντας πιστά αυτό που έβλεπε. Ίχνος φανταστικού στοιχείου δε θα βρείτε στα σχέδιά του. Επιστημονική ακρίβεια και παρατήρηση πάνω από όλα. Εδώ ο Ιρλανδός αρχαιολόγος επισκέπτεται τον περίφημο Ναό του Επικούρειου Απόλλωνα στις Βάσσεις. Στην επχρωματισμένη χαίκογραφία του οδοιπορικού του υπάρχει ένας και μοναδικός πρωταγωνιστής, ο Ναός. Ας δοκιμάσουμε να τον περιγράψουμε στο ημερολόγιό μας, όπως έκανε και ο ίδιος ο αρχαιολόγος στο βιβλίο του.

> Στην περιοχή είχε κάνει τις ανασκαφές της πρωύτερα η δανέζικη αποστολή με τον Όττο φον Στάκελμπεργκ. Σήμερα η ζωφόρος του Ναού βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο.

> Ναι, γιατί δυστυχώς οι αποστολές δεν αρκούσαν μόνο στις ανασκαφές. Ήταν αυτονόητο ότι θα επέστρεφαν μαζί με κάποια γλυπτά, σε ανάμνηση του ταξιδιού τους.

> Ανέφερες, Πέτερ, το Βρετανικό Μουσείο και σκέφτηκα τα μάρμαρα του Παρθενώνα. Ξέρεις, ο Ντόντγουελ έτυχε να δει από κοντά, στα 1801, την απογύμνωση του Παρθενώνα από την παρέα του λόρδου Έλγιν, πρεσβευτή της Βρετανίας στην Υψηλή Πύλη. Θυμάμαι το αγανακτισμένο του σχόλιο: "Είδα μετόπες στο νοτιοανατολικό άκρο του ναού να γκρεμίζονται. Ήταν στέρεα τοποθετημένες ανάμεσα στα τρίγλυφα και για να τις αποσπάσουν χρειάστηκε να ρίξουν κάτω το θαυμάσιο γείσο που τις κάλυπτε."

> Μου έρχεται να βάλω το κλάματα... Πότε θα πάμε στην Ακρόπολη;
> Γρήγορα, παιδιά! Ελάτε να δείτε τι ανακάλυψα μέσα στην προθήκη αυτής της γειτονικής αίθουσας. Ένα έργο που αποτυπώνει με ανατριχιαστική ακρίβεια τη λεπλασία του Παρθενώνα στα 1801.

Η αφαίρεση των ενστίλων του Παρθενώνα από τον Έλγιν, 1801.
Υδατογραφία του Sir William Cell.

> Τι λέτε... Προχωράμε από τις Βάσσεις πιο βόρεια; Πάμε στην Κόρινθο να επισκεφτούμε έναν διαφορετικό Ναό του Απόλλωνα;

> Στο βάθος αυτής της υδατογραφίας, αν δεν κάνω λάθος, διακρίνεται η Ακροκόρινθος. Δε βλέπω την ώρα να σκαρφαλώσουμε αυτά τα τρομερά βράχια. Η θέα θα πρέπει να σου κόβει την ανάσα.

> Μα τόσες χειρόγραφες σημειώσεις επάνω σε ένα έργο τέχνης; Κοιτάξτε εδώ: "Κόρινθος, Απρίλιος 1.8 π.μ. - κολόνες πολύ καφετιές με τρύπες σαν τυρί γραβιέρα".

> Ναι, ο Άγγλος περιηγητής Έντουαρντ Λίαρ ήταν ένας πολύ αστείος άνθρωπος. Τα ημερολόγια αλλά και τα ίδια του τα έργα είναι γεμάτα λογοπαίγνια και διασκεδαστικά στιχάκια.

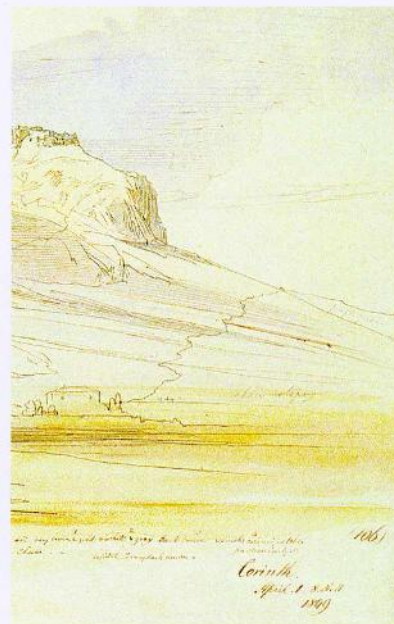
> Και η αρίθμηση; Ο ακριβής προσδιορισμός του τόπου και του χρόνου; Τι νόημα έχουν;

> Ο Λίαρ έφτιαχνε πολλά σχέδια επιτόπου. Δούλευε με ταχύτητα και ακρίβεια. Το μολύβι του σχεδίαζε τα περιγράμματα με λεπτές, φίνες γραμμές και δίχως πολλές λεπτομέρειες. Αυτή η εκδοχή του Ναού του Απόλλωνα είναι η πρώτη από τις πολλές που έκανε την ίδια ημέρα.

> Την Άνοιξη του 1849 ο συμπατριώτης μου και συνάδελφός μας περιηγείται την Πελοπόννησο. Σ' αυτόν που έχει μεγαλώσει μέσα στις ομίχλες της αγγλικής υπαίθρου η ελληνική γη μοιάζει με "τούρικο πολύχρωμο καλί". Και προσπαθεί να διατηρήσει αυτή την εικόνα για τα χειμωνιάτικα βράδια που θα δουλέψει τα σχέδιά του με χρώμα και μελάνι.

> Γιατί ένας τόσο καλός σχεδιαστής, όπως ο Λίαρ, μουντζουρώνει το χαρτί του με τόσα σχόλια; Ποιες λεπτομέρειες σημειώνει;

.....
.....
Εκεί βρίσκεται, μου φαίνεται, το κλειδί της ομορφιάς αυτής της υδατογραφίας.

Ο Ναός του Απόλλωνα στην Κόρινθο, 1849. Υδατογραφία του Edward Lear.

Ο λόρδος Βύρων με ελληνικά ενδυμασία στην Ακρόπολη.
Ελαιογραφία άγνωστου καλλιτέχνη.

Η Κόρη των Αθηνών, γύρω στο 1830. Λιθογραφία του Achille Déveria.

> Ξέρετε, ένας από τους λόγους που επισκέφτηκε ο Έντουαρντ Λίαρ την Ελλάδα ήταν και η ποίηση του λόρδου Βύρωνα. Υπήρξε ο ήρωας των παιδικών του χρόνων.

> Νομίζω πως τον βλέπω. Εκεί στη γωνία, ντυμένο "ελληνικά" με φόντο την Ακρόπολη. Τι ευγενική φυσιογνωμία!

> Η μεγάλη του συμβολή στη δικαίωση του Αγώνα της Ανεξαρτησίας ήταν η παρουσίαση μιας σύγχρονης Ελλάδας, ζωντανής, γεμάτης πάθος και χρώμα, άξιας να σταθεί ισότιμα δίπλα στο αρχαίο της παρελθόν. "Κι όμως φαντάζεσαι όμορφη μέσα στη συμφορά σου, Χώρα θεών που κάθηκαν και θεικών ανδρών! Με τις ολάνθιστες πλαγιές, τα χιονισμένα σου βουνά, Στης φύσης σου το πρόσωπο ακόμη λάμπει η ομορφιά". Στίχοι από το "Προσκύνημα του Τσαίλντ Χάρολντ" που δημοσιεύτηκε στο Λονδίνο στα 1812.

> Όμως ο Βύρωνας ξαναγύρισε ένα χρόνο μετά το ξέσπασμα της Επανάστασης και πήρε ενεργά μέρος στον Αγώνα. Έτσι δεν είναι; Και ο ηρωικός του θάνατος στο Μεσολόγγι ενίσχυσε πολύ τα φιλελληνικά αισθήματα της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης.

> Οι Κόρες και τα Παλικάρια της ποίησης του λόρδου Βύρωνα ενέπνευσαν πολλούς καλλιτέχνες. Οι ζωγράφοι εγκατέλειψαν τους θεούς και τους ήρωες της αρχαίας μυθολογίας για να ασχοληθούν με το πορτρέτο του Έλληνα αγωνιστή ή της νεαρής Ελληνίδας. Τι λέτε, πάμε να ανακαλύψουμε τέτοια έργα στους χώρους του μουσείου;

> Η δράση και το έργο του λόρδου Βύρωνα, βέβαια, κατευθύνονται από τις αρχές του ρομαντισμού, ενός κινήματος που εμφανίζεται στην Ευρώπη στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα. Ο Άγγλος ποιητής είναι το πρότυπο του ρομαντικού καλλιτέχνη. Πιστεύει στη διαίσθηση και το ένστικτο, στις δυνάμεις που ξεπερνούν τη λογική και δεν υποτάσσεται στους περιορισμούς της κοινωνίας της εποχής του.

> Ο ρομαντισμός εκφράστηκε μέσα από τη μουσική και τη λογοτεχνία. Αλλά και η ζωγραφική γίνεται, με μια έννοια, πιο ποιητική. Οι ζωγράφοι αφήνουν τη φαντασία τους ελεύθερη και τολμούν να εκφράσουν την ένταση των συναισθημάτων τους. Το ελληνικό τοπίο γίνεται μία καλή αφορμή. Το παρελθόν του ξεδιπλώνει αναμνήσεις με μία νότα μελαγχολίας για το μεγαλείο που χάθηκε.

> Η Αθήνα, περισσότερο από κάθε άλλη πόλη γίνεται σύμβολο για τις ιδέες που γέννησε. Η φιλοσοφία, η ποίηση, το πολίτευμα, η τέχνη της κλασικής Αθήνας είναι η βάση του πολιτισμού μας ακόμη και σήμερα. Καμιά ταξιδιωτική αποστολή, αλλά και κανένας περιηγητής, από τους πρώτους κιόλας αιώνες του περιηγητισμού, δεν παρέλειπε ένα σταθμό σε αυτή τη θρυλική πόλη.

> Κι από τα μέσα που διέθεταν οι ζωγράφοι, το φως ήταν το πιο κατάλληλο για να αποδώσει τη διαχρονική ακτινοβολία της Αθήνας. Σε πολλά έργα ο φωτισμός είναι εξωπραγματικός γιατί λειτουργεί συμβολικά. Δείτε για παράδειγμα αυτή την "Άποψη της Ακρόπολης από την Πνύκα". Ο Ελβετός ζωγράφος Ρούντολφ Μύλερ τη φιλοτέχνησε όταν η πόλη ήταν πια πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Τη βλέπετε εκεί στο βάθος;

> Το πινέλο του καλλιτέχνη βάζει την πόλη στη σκιά και "χρυσώνει" την Ακρόπολη και την Πνύκα.

Οι χρυσαφιοί τόνοι και τα χρώματα του σούρουπου θα "ντύσουν" ξανά με δόξα ερειπωμένες ιστορικές τοποθεσίες και ισχυρές κατά την αρχαιότητα πόλεις που έχασαν την αίγλη τους με τα χρόνια.

Πάμε να δούμε ποια έργα ταιριάζουν σε αυτήν την περιγραφή;

.....
.....
> Παιδιά, μια που κάνουμε κουβέντα για το φως, μήπως ήρθε η ώρα να βγούμε έξω στην ηλιόλουστη πρωτεύουσα;

> Να επισκεφτούμε κι εμείς τις περιοχές που διαβάσαμε στα λευκώματα των περιηγητών!

> Τις τοποθεσίες που απολαύσαμε με τα χρώματα των ζωγράφων!

> Δεν έχουμε και πολύ χρόνο, ξέρετε.

Σας θυμίζω ότι αύριο βράδυ σαλπάρουμε για τα Δωδεκάνησα. Πρώτος μας σταθμός η Πάτμος και το απόκοσμο μοναστήρι της. Η βιβλιοθήκη που εξερεύνησε ο ντε Σουαζέλ-Γκουφιέ μας περιμένει, διακόσια χρόνια μετά...

Άποψη της Ακρόπολης, 1863. Υδατογραφία του Rudolph Müller.

Ζητείται συνομήλικος Αθηναίος για ξενάγηση στην πόλη.

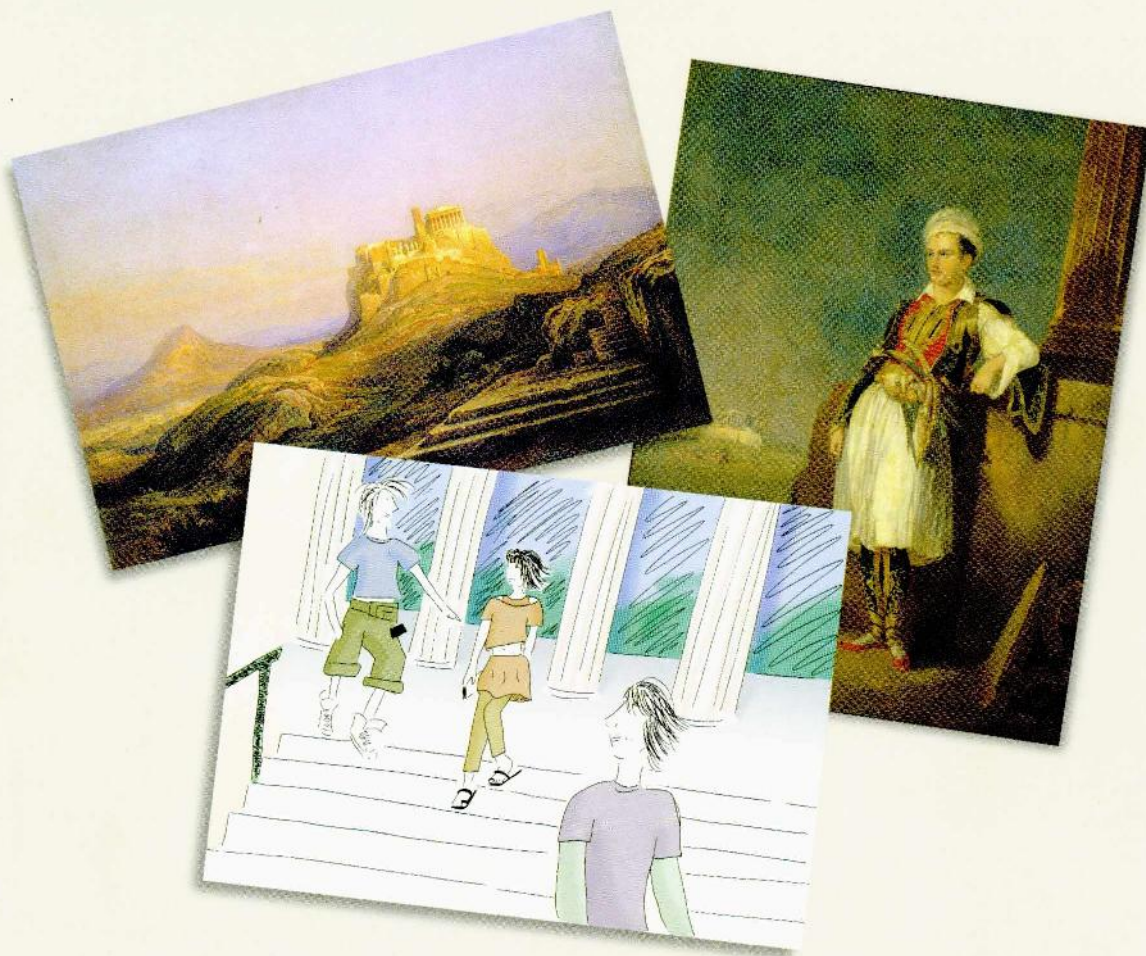
Η Αθήνα μέσα σε 24 ώρες.

Πού να πάμε.....

Τι να δούμε.....

Τι να κάνουμε.....

Προσφέρουν.....

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ